Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 11, 2020 | 26.11.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.11.93](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.93)

УДК 332.72:332.14

*Л. А. Свистун,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
ORCID iD: 0000-0002-6472-9381*

*Ю. М. Попова,
к. е. н., директор, Комунальна установа «Агенція місцевого розвитку
територіальних громад Полтавського району»
ORCID iD: 0000-0003-1255-3350*

*К. П. Штепенко,
старший викладач кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
ORCID iD: 0000-0002-6962-3236*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАВДАНЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

*L. Svystun
PhD in Economics, Associate Professor of Finance, Banking business and Taxation Department,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»*

*Y. Popova
PhD in Economics, Local Development Agency of Poltava District Local Communities*

*K. Shtepenko
Senior Lecturer of Finance, Banking business and Taxation Department,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»*

STATE REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONTEXT OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT

В економіці будь-якої країни аграрний сектор посідає особливе місце. Для того, щоб вирішити завдання ефективного функціонування галузі, потрібно підходити комплексно, розглядаючи соціальну, екологічну та економічну складову сталого розвитку аграрного сектора. Було проведено узагальнення досвіду розвинутих країн щодо державної підтримки розвитку аграрного сектора та визначено її головні цілі та індикатори: забезпечення продовольчої безпеки держави, комплексний розвиток сільських територій, збереження навколишнього середовища й зміцнення конкурентоспроможності галузі. Визначено основні ланки державного регулювання аграрного сектора та заходи з його державної підтримки. Обґрунтовано важливість екологічної безпеки, збереження родючості ґрунтів та розвитку органічного сільського господарства як ефективного напрямку сталого розвитку аграрного сектора. Необхідною також є подальша розробка законодавчих та нормативних документів, які визначають засади діяльності в умовах сталого розвитку.

In the economy of any country, the agricultural sector occupies a special place. The strategic tasks inherent in the agricultural sector can be successfully solved if the state agricultural policy, on the one hand, creates an external environment that motivates the agricultural sector, and on the other - if the state relies on administrative and economic levers of influence that are most acceptable in agriculture. In order to solve the problem of effective functioning of the industry, it is necessary to approach comprehensively, considering the social, environmental and economic component of sustainable development of the agricultural sector. The generalization of the experience of developed countries on state support for agricultural development shows that the main goals and indicators of such support should be: ensuring food security, integrated rural development, environmental protection and environmental security and strengthening the competitiveness of the industry. It was established that state regulation of the industry should ensure the formation and implementation of agricultural potential, as well as the creation of a solid material basis for increasing the welfare of the population. State regulation of the agricultural sector is aimed at solving the following tasks: providing jobs to the population of rural areas; availability of food for all segments of the population; creating favorable conditions for the realization of export potential; rational use of agricultural lands; food quality assurance. The main links of state regulation of the agricultural sector of Ukraine's economy and measures to support were identified. The importance of ecological safety, preservation of soil fertility and development of organic agriculture as an effective direction of sustainable development of the agricultural sector were substantiated. The experience of foreign countries in supporting the development of organic agriculture has been studied. It is also necessary to further develop legislative and regulatory documents that define the principles of activity in the context of sustainable development.

Ключові слова: аграрний сектор; сталий розвиток; цілі сталого розвитку; державне регулювання; заходи державної підтримки; органічне сільське господарство.

Keywords. *Agricultural sector; sustainable development; sustainable development goals; state regulation; state support measures; organic agriculture.*

Постановка проблеми. Аграрний сектор посідає особливе місце у національній економіці, відіграючи важливу роль у формуванні та забезпеченні продовольчої та економічної безпеки держави. Стрімкі зміни соціально-економічної та політичної ситуації в глобальному просторі, тенденції розвитку світового сільського господарства й необхідність забезпечення продовольчої безпеки вимагають посиленої уваги до розвитку вітчизняного аграрного сектору, що є стратегічною ланкою економічної системи країни. Нині, коли в аграрній реформі ведеться пошук оптимальних механізмів забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, актуальним є дослідження механізму державного регулювання останнього. Аграрній галузі притаманні особливості, що позначаються на формуванні системи її державного регулювання. Галузь є життєзабезпечувальною, адже від стану та перспектив її розвитку залежить забезпечення життєдіяльності населення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі методологічні, методичні та практичні аспекти сталого розвитку досліджуються такими українськими вченими як: Л.Г. Мельник, Н.С. Маркова, Л.С. Мельничук, А.М. Вергун, М.А.Хвесик та ін. [6-7, 13]. Питання сталого розвитку аграрного сектора економіки уділяється увага у роботах Я.О. Григоренка, Є.С. Журавівського, М.Я. Месель-Веселяк, Р.Л.Смоленюк, М.І. Стегней, С.І. Тодорюк [1, 4, 8-11].

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних засад державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки України на основі імплементації зарубіжного досвіду.

Результати. Як показує світовий досвід, необхідність державного регулювання аграрного сектору зумовлена рядом об'єктивних причин. По-перше, від стану даної галузі значною мірою залежить продовольча безпека кожної держави. Від кількості та якості продуктів харчування залежать здоров'я нації, її трудовий, інтелектуальний потенціал. По-друге, першочерговим завданням кожної держави є забезпечення добробуту свого народу, що потребує перетворення аграрного сектору в життєздатну і процвітаючу галузь економіки, адже продукти харчування становлять найпершу потребу життєдіяльності. По-третє, характерним для розвинутих країн є надлишок пропозиції сільськогосподарської продукції над попитом, що вимагає втручання держави в процес ціноутворення з метою забезпечення більш-менш стабільних цін та сприятливого режиму торгівлі.

Основні ланки державного регулювання аграрного сектора країн із ринковою економікою за результатами узагальнення відображені на рисунку 1.

Рис. 1. Основні ланки державного регулювання аграрного сектора у країнах з ринковою економікою

**Складено автором за [2, 10]*

Орієнтуючись на принципи системного підходу, механізм державного регулювання аграрного сектору можна представити як систему, що складається з елементів, зв'язки між якими створюють її відносно незмінну структуру та забезпечують цілісність (рис. 2).

Рис. 2. Система державного регулювання аграрного сектору

*Складено автором за [1-4, 6, 12]

Метою державного регулювання є формування та реалізація аграрного потенціалу задля забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в контексті досягнення економічної та екологічної безпеки держави. Мікроекономічний аналіз розглядає внутрішній стан і потенціал аграрного сектору, макроекономічні дослідження передбачають вивчення його у взаємодії з іншими секторами економіки та їхнього впливу на економіку в цілому. Процес кругообігу матеріальних та фінансових ресурсів, що регулює розвиток аграрного сектору, здійснюється під контролем і за участі основного інституційного суб'єкта – держави, яка регулює земельні відносини, одержує податки й збори, натомість здійснює на їхню користь трансфертні платежі, субвенції та дотації, фінансує державні програми.

Державне регулювання має забезпечити створення міцної матеріальної основи для зростання добробуту народу, підтримку балансу соціально-економічних інтересів різних верств населення, збереження цілісності територіального простору країни.

Важливою подією у формуванні підвалин сталого розвитку в Україні та її аграрному секторі зокрема, став Указ Президента «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 року. Дана стратегія визначила цілі та показники їх досягнення, а також напрямки й пріоритети розвитку країни. Метою реформ визначено досягнення європейських стандартів життя та гідного місця Україні в світі. Завершено роботу з обґрунтування цілей сталого розвитку до 2030р. з врахуванням ухвалених на Саміті ООН зі сталого розвитку 17 глобальних Цілей сталого розвитку, відповідних завдань та показників для моніторингу досягнення цих цілей, що знайшло відображення у відповідному Указі Президента України [12].

Найбільш пріоритетними цілями сталого розвитку ООН для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки України є: сприяння поступальному всеохоплюючому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; створенню стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і

сталій індустріалізації та інноваціям; подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства [14].

За цільовою ознакою заходи державної підтримки розвитку аграрного сектору з врахуванням цілей сталого розвитку можна поділити на такі групи (рис. 3). В цілому необхідною є розробка пакету законодавчих та нормативних документів, що визначають засади діяльності в умовах сталого розвитку відповідно до базових вимог та стандартів регламентів Незалежної сільськогосподарської практики, прийнятої ЄС.

Рис. 3. Узагальнена схема державної підтримки аграрного сектору

*Складено автором за [1, 3, 6, 8, 9, 13]

В цілому побудова моделі сталого, безпечного й ефективного аграрного сектору у контексті загальної екологізації виробництва [5, 9-11] вимагає посилення державного регулювання даної сфери з метою досягнення високого рівня таких індикаторів прогресу, як забезпечення продовольчої безпеки, захист навколишнього середовища, економічний та соціальний розвиток (табл. 1).

Таблиця 1.
Наслідки функціонування аграрного сектора на засадах сталого розвитку

Характеристики змін за основними напрямками	Оцінка наслідків за індикаторами прогресу			
	забезпечення продовольчої безпеки	захист навколишнього середовища	зростання економічних можливостей	соціальний розвиток та охорона здоров'я
Зростання кількості дрібних та середніх виробників	+	0	+	+
Запровадження обмежень на вирощування монокультур	-	+	-	0
Скорочення площ орних земель, збереження природних ландшафтів	-	+	-	+
Застосування у виробничому процесі методів сталого сільського господарства	0	+	-	+
Скорочення відходів та підвищення ефективності використання води	+	+	+	+
Зростання потреби у додатковій робочій силі	0	0	+	+
Зменшення обсягів шкідливих речовин у продуктах харчування	+	0	0	+

«+» – вплив переважно позитивний; «-» – вплив переважно негативний; «0» – вплив майже відсутній

Сталий розвиток аграрного сектора за сучасних умов неможливий без забезпечення екологічної безпеки, яка є одним з найважливіших компонентів національної безпеки. З метою забезпечення сталої екологічної ситуації в процесі агропромислового виробництва, на нашу думку, є необхідним формування, фінансування і реалізація цільових державних і регіональних програм, направлених на розвиток органічного сільського господарства, раціональне використання земельних ресурсів, підвищення якості продовольства і охорону навколишнього природного середовища [15]. Таким чином, можна виділити два види підтримки: пряма підтримка (надання підтримки у вигляді бюджетних субсидій — дотації на продукцію, пільгові кредити на період конверсії); непряма підтримка (заходи, спрямовані на надання допомоги у проходженні сертифікації, проведенні лабораторних досліджень, заходів з надання інформаційно-консультаційних послуг, страхування).

У зарубіжних країнах, зокрема, в країнах Європейського Союзу передбачені різні заходи державної та регіональної підтримки розвитку органічного сільського господарства [2, 10]. У наданні підтримки органічним виробникам велику роль відіграють і громадські організації.

Так, фермери Німеччини протягом дворічного періоду становлення органічного сільського господарства отримують підтримку з декількох джерел фінансування від Уряду ЄС, а також своїх федеральних земель в загальному обсязі 200 – 400 євро на 1 га сільськогосподарських угідь. Після закінчення двох років сума допомоги знижується до 100 – 200 євро на 1 га. Але і цей обсяг підтримки досить істотний: до 40% в структурі валового доходу екологічних ферм в Німеччині становлять державні субсидії і дотації. Однак механізми отримання державних дотацій різняться. Так, у деяких країнах виділяються субсидії і дотації в процесі переходу на органічне сільськогосподарське виробництво (Франція, Великобританія, Греція, Німеччина), а в більшості країн державна допомога у вигляді дотацій і субсидій в основному орієнтована на господарства, які вже займаються органічним виробництвом [16].

Органічне сільське господарство знижує потребу в невідновлюваних джерелах енергії за рахунок зменшення застосування агрохімічних засобів (які виробляються з використанням великої кількості викопного палива), а також сприяє пом'якшенню парникового ефекту.

Отже, основні теоретико-методологічні положення забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки мають базуватися на імперативах концепції сталого розвитку, теорії суспільного добробуту, загальної теорії безпеки, а також на низці державних концептуальних положень, зокрема: Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року; Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року; Основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки тощо.

Висновки. Узагальнення досвіду розвинутих країн щодо державної підтримки розвитку аграрного потенціалу дає змогу констатувати, що головною метою такої підтримки є функціонування аграрного сектору на засадах сталого розвитку для забезпечення економічної й соціальної безпеки держави.

З метою забезпечення макроекономічної стабільності, економічного балансу та соціальної згуртованості важливим є досягнення цілей сталого розвитку до 2030 р., прийнятих на Саміті ООН у вересні 2015 року, шляхом реалізації нових програм і проєктів, якісних перетворень у соціальній, економічній та екологічній складових збалансованого розвитку аграрного сектора нашої держави. Робота в сфері нормативно-правового забезпечення надасть можливість створити підґрунтя для ефективного функціонування галузі, сприятиме підвищенню соціальних, економічних як екологічних показників такого розвитку.

Розроблений проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій охоплює декілька пріоритетів реформування: бізнес-клімат, протидія корупції, стабільна правова система; земельна реформа; інституційна реформа; продовольча безпека; оподаткування; агропродовольчі ланцюги доданої вартості; сільський розвиток; міжнародні ринки та торгівельна політика; освіта, наука та дорадчі послуги; захист довкілля та управління природними ресурсами.

Перспективи розвитку органічного сільського господарства як ефективного напрямку сталого розвитку аграрного сектору цілком і повністю обумовлені напрямками державної підтримки процесу екологізації аграрної сфери. Воно забезпечує надійну стійкість у довгостроковій перспективі, адже виробник органічної продукції у досягненні високої родючості ґрунтів, вирішенні проблем зі шкідниками тощо покладається на встановлення екологічного балансу, а економічний ефект сільськогосподарських інтервенцій носить середньо – та довгостроковий характер.

Список літератури.

1. Григоренко Я.О. Особливості державного регулювання аграрного сектору в контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка АПК*. 2016. №7. С. 100 – 105.
2. Європейський інформаційно-дослідницький центр. Європейський досвід законодавчого регулювання державної підтримки та розвитку сільських населених пунктів. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28885.pdf>
3. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>
4. Журавівський Є.С. Концепція, інструментарій та механізми забезпечення економічної безпеки аграрної галузі. *Агросвіт*. 2016. № 6. С. 68 – 72.
5. Калінчик М.В. Економіко-екологічна стратегія розвитку аграрного сектору: постановка проблеми. *Агросвіт*. 2016. № 3. С. 3 – 7.
6. Маркова Н.С. Застосування європейського досвіду при формуванні сталого розвитку в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 1. С. 25-29.
7. Мельник, Л.Г. Триалектические основы управления развитием экономических систем: монография. Сумы, 2015. 447с.
8. Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 37 -47.
9. Смоленюк Р.Л. Трансформація аграрного сектора економіки на засадах сталого розвитку. *Інноваційна економіка*. 2014. № 6. С. 14 – 20.
10. Стегней М.І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід і українські реалії. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 125 – 132.
11. Тодорюк С.І. Екологічні перспективи в реалізації концепції сталого розвитку аграрного сектора України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 14. С.106-109.
12. Указ Президента України Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
13. Хвесик М.А. Сталий розвиток територій як основа стратегій розвитку аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2013. № 1 С. 66 – 76.
14. Цілі сталого розвитку в Україні. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf
15. Шкуратов О.І. Методологічні основи формування системи екологічної безпеки в аграрному секторі економіки. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 1. С. 153 – 158.
16. Шульга О.А. Екологічні проблеми аграрного сектору України у контексті реалізації екологічної політики держави. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 3. С. 213 – 216.

References.

1. Hryhorenko Ya.O. (2016), “Features of state regulation of the agricultural sector in the context of ensuring the economic security of the state”. *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 100 – 105.
2. European Information and Research Center. “European experience of legislative regulation of state support and development of rural settlements”, available at: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28885.pdf> (Accessed 4 October 2020)
3. Ministry of Agrarian Policy (2015). “The only comprehensive strategy and action plan for the development of agriculture and rural areas in Ukraine for 2015-2020”, available at: <http://minagro.gov.ua/node/16025> (Accessed 4 October 2020)
4. Zhurakivs'kyj Ye. S. (2016), “The concept, tools and mechanisms for ensuring the economic security of the agricultural sector”. *Ahrosvit*, vol. 6. pp. 68 – 72.
5. Kalinchyk M.V. (2016), “Economic and ecological strategy of agricultural sector development: problem statement”. *Ahrosvit*, vol. 3. pp. 3 – 7.
6. Markova N.S. (2013), “Application of European experience in the formation of sustainable development in Ukraine”. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 1. pp. 25-29.
7. Mel'nik, L.G. (2015), *Trialekticheskie osnovy upravleniya razvitiem jekonomicheskikh sistem: monografija* [Trialectical bases of management of development of economic systems: monograph], Sumy, Ukraine.

8. Mesel'-Veseliak V.Ya. (2016), "Strategic directions of development of the agrarian sector of the economy of Ukraine". *Ekonomika APK*, vol. 6. pp. 37 -47.
9. Smoleniuk R.L. (2014), "Transformation of the agricultural sector of the economy on the basis of sustainable development". *Innovatsijna ekonomika*, vol. 6. pp. 14 – 20.
10. Stehnej M.I. (2013), "Modern directions of ensuring sustainable development of rural areas: European experience and Ukrainian realities". *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 3. pp. 125 – 132.
11. Todoriuk S.I. (2014), "Environmental prospects in the implementation of the concept of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine". *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 14. pp.106-109.
12. The President of Ukraine (2019), Decree of the President of Ukraine "On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (Accessed 15 October 2020)
13. Khvesyuk M.A. (2013), "Sustainable development of territories as a basis for agricultural sector development strategies". *Ekonomika APK*, vol. 1. pp. 66 – 76.
14. Sustainable development goals in Ukraine, available at: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (Accessed 4 October 2020)
15. Shkuratov O.I. (2016), "Methodological bases of formation of system of ecological safety in agrarian sector of economy". *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, vol. 1. pp. 153 – 158.
16. Shul'ha O.A. (2014), "Environmental problems of the agricultural sector of Ukraine in the context of the implementation of environmental policy of the state". *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, vol. 3. pp. 213 – 216.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2020 р.